

SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA IQTISODIY O‘SISHDA INVESTITSIYALARNING ROLI

Safarov Botir Isaq o‘g‘li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti iqtisodiyot mutaxassisligi 2-bosqich
magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada Surxondaryo viloyati misolida iqtisodiy o‘shida investitsiyalarning roli va samaradorligi tahlil qilinadi. Investitsiyalarning hududiy iqtisodiy taraqqiyotdagi o‘rni, ularning barqaror rivojlanishga ta’siri, mavjud muammolar va istiqboldagi yo‘nalishlar ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqotda investitsiya jarayonlari va iqtisodiy o‘sh o‘rtasidagi bog‘liqlik statistik ko‘rsatkichlar va qiyosiy tahlillar asosida o‘rganiladi. Shuningdek, Surxondaryo viloyatida investitsion muhitni yaxshilash va samaradorlikni oshirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar. Investitsiya, samaradorlik, iqtisodiy o‘sh, barqaror rivojlanish, Surxondaryo viloyati, investitsiya siyosati, innovatsion rivojlanish, hududiy taraqqiyot.

Abstract

This article analyzes the role and effectiveness of investments in economic growth using the example of Surkhandarya region. The role of investments in regional economic development, their impact on sustainable development, existing problems and future directions are scientifically substantiated. The study studies the relationship between investment processes and economic growth based on statistical indicators and comparative analysis. Also, recommendations are developed to improve the investment climate and increase efficiency in Surkhandarya region.

Keywords. Investment, efficiency, economic growth, sustainable development, Surkhandarya region, investment policy, innovative development, regional development.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va bozor iqtisodiyoti sharoitida investitsiyalarning iqtisodiy o‘shidagi roli beqiyosdir. Investitsiyalar ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytiradi, yangi texnologiyalarni joriy qiladi, infratuzilmani rivojlantiradi va natijada yalpi ichki mahsulot hajmining ortishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, investitsiyalar milliy iqtisodiyotning asosiy drayverlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida iqtisodiy islohotlarning yangi bosqichi investitsion muhitni yaxshilash va xorijiy sarmoyalarni keng jalb qilishga qaratilgan. “Yangi O‘zbekiston – 2030 strategiyasi”da iqtisodiy o‘shishni jadallashtirishda investitsiyalarni asosiy vosita sifatida ko‘rish, hududiy rivojlanish dasturlarini investitsion manbalar bilan ta‘minlash alohida ta‘kidlangan. Shu nuqtayi nazardan, mintaqaviy kesimda investitsiyalar roli va samaradorligini o‘rganish dolzarb masala hisoblanadi.

Surxondaryo viloyati iqtisodiy rivojlanishda muhim hududiy markazlardan biri sifatida alohida e‘tiborga loyiqdir. Hududning tabiiy resurslari, transport-logistika imkoniyatlari, qishloq xo‘jaligi salohiyati va mehnat resurslari uni investitsiyalar uchun qulay hududga aylantiradi. Shunga qaramay, mavjud salohiyat yetarli darajada ishga solinmaganligi, investitsiyalarning asosan an‘anaviy sohalarga yo‘naltirilishi va yuqori qo‘shimcha qiymatli ishlab chiqarishning yetarli darajada rivojlanmaganligi iqtisodiy o‘shishni cheklab qo‘ymoqda.

Shu bois, mazkur maqolada Surxondaryo viloyatida investitsiyalarning iqtisodiy o‘shishdagi roli va samaradorligi chuqur tahlil qilinadi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, hududiy iqtisodiy taraqqiyot strategiyalarida investitsiyalardan oqilona foydalanish Surxondaryo viloyatining barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta‘minlashda muhim omil sifatida qaralmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Investitsiyalarning iqtisodiy o‘shishdagi roli ko‘plab iqtisodchi olimlarning ilmiy izlanishlarida keng yoritilgan. K. Marks va J. M. Keyns iqtisodiy nazariyalarida kapital qo‘yilmalar ishlab chiqarishni kengaytirishning muhim vositasi sifatida ko‘rilgan. J. Shumpeter esa investitsiyalarni innovatsion rivojlanishning asosiy manbai sifatida talqin etib, ularni tadbirkorlik faoliyatining markaziga qo‘ygan.

Zamonaviy tadqiqotlarda investitsiyalarni baholash nafaqat ularning moliyaviy samaradorligi, balki ijtimoiy-iqtisodiy ta‘siri orqali ham amalga oshirilmoqda. Masalan, Sachs, Stiglitz kabi olimlar investitsiyalar nafaqat yalpi mahsulot hajmini oshirish, balki barqaror iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish omili sifatida qaralishi zarurligini ta‘kidlaydilar.

O‘zbekistonda ham bu borada qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Respublika iqtisodchilari Q. Abdurahmonov, Sh. Yo‘ldoshev va A. Xolmatov asarlarida investitsiyalarni samarali boshqarishning nazariy va amaliy jihatlari ko‘rib chiqilgan. Ularga ko‘ra, investitsiyalarning iqtisodiy o‘shishdagi roli bevosita ularning diversifikatsiya darajasi, innovatsion loyihalarga yo‘naltirilishi va hududiy iqtisodiy siyosat bilan uyg‘unligiga bog‘liqdir.

Surxondaryo viloyati bo‘yicha ilmiy adabiyotlarda esa asosan qishloq xo‘jaligi va qurilish sohalarida investitsiyalar tahlil qilinadi. Ammo sanoatning yuqori

texnologiyali tarmoqlariga investitsiya oqimlarining pastligi, mehnat migratsiyasining yuqoriligi va ilmiy-innovatsion salohiyatning sustligi investitsiyalardan samarali foydalanishga to'sqinlik qiluvchi omillar sifatida qayd etiladi.

Adabiyotlar tahlilidan ko'rinadiki, investitsiyalarning iqtisodiy o'sishdagi samaradorligi faqat moliyaviy natijalar bilan emas, balki ularning hududiy rivojlanishga qo'shayotgan hissasi bilan ham o'lchanishi zarur. Shu sababli, mazkur maqolada Surxondaryo viloyatida investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri keng qamrovli yondashuv asosida ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv va kompleks tahlil asosida qurildi. Surxondaryo viloyatining 2015–2024 yillar oralig'idagi iqtisodiy ko'rsatkichlari, xususan, yalpi hududiy mahsulot (YAHM), sanoat, qishloq xo'jaligi, qurilish va xizmat ko'rsatish sohalaridagi ishlab chiqarish hajmi, bandlik darajasi hamda eksport-import balansi asosiy tahliliy material sifatida o'rganildi.

Statistik tahlil usullari orqali investitsiya hajmi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi korrelyatsiya aniqlanib, ular o'rtasida o'rtacha 0,7 darajadagi ijobiy bog'liqlik qayd etildi. Bu shuni ko'rsatadiki, investitsiyalar hajmining oshishi hududiy iqtisodiy o'sishning tezlashishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Qiyosiy tahlil orqali Surxondaryo viloyati boshqa hududlar – Toshkent, Samarqand va Farg'ona bilan solishtirildi. Natijalarda viloyatning investitsiyalardan foydalanish samaradorligi boshqa yirik iqtisodiy hududlarga nisbatan pastroq ekani kuzatildi. Buning sabablari sifatida investitsiyalarning diversifikatsiya qilinmaganligi, innovatsion faoliyatning sustligi va infratuzilmaning rivojlanmaganligi qayd etildi.

Ekspert baholash usuli orqali mahalliy iqtisodchilar, tadbirkorlar va davlat organlari vakillarining fikrlari ham inobatga olindi. Ularning fikriga ko'ra, investitsiyalarning samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlarga alohida e'tibor berish lozim: sanoatni diversifikatsiya qilish, qayta ishlash tarmoqlarini rivojlantirish, energetika loyihalariga, xususan, "yashil energetika"ga sarmoya kiritish va transport-logistika tizimini modernizatsiya qilish.

Shuningdek, metodologiyada barqaror rivojlanish mezonlari asosida investitsiyalarning samaradorligi baholandi. Bu mezonlar qatoriga iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy barqarorlik, ekologik xavfsizlik va hududiy innovatsion rivojlanish darajasi kiritildi.

NATIJALAR

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, Surxondaryo viloyatida 2015–2024 yillarda umumiy investitsiya hajmi sezilarli darajada oshgan. Shu davrda viloyatning yalpi hududiy mahsuloti ham 2 baravarga yaqin o'sdi. Bu jarayon investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga bevosita ta'sirini tasdiqlaydi.

Biroq investitsiyalar taqsimoti asosan qishloq xo'jaligi va qurilish sohasiga to'g'ri kelgani sababli, yuqori texnologiyali sanoat tarmoqlari rivojlanishi sekinlashdi. Hududiy iqtisodiy diversifikatsiyaning yetishmasligi iqtisodiyotning tashqi omillarga yuqori darajada qaram bo'lib qolishiga olib kelmoqda.

Ijtimoiy jihatdan investitsiyalar hududda bandlik darajasini oshirishda muhim rol o'ynadi. So'nggi besh yilda 40 mingdan ortiq yangi ish o'rinlari yaratilgan bo'lib, ularning asosiy qismi xizmat ko'rsatish va kichik biznes sohasiga to'g'ri keladi. Bu esa hudud aholisining ijtimoiy barqarorligini oshirishda investitsiyalarning sezilarli ta'sirini ko'rsatadi.

Natijalarning yana bir muhim jihati shundan iboratki, investitsiyalar ta'lim va sog'liqni saqlash tizimiga ham yo'naltirilmoqda. Bu esa inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ekologik jihatdan barqaror loyihalarga sarmoya kiritishning pastligi muammoli masala sifatida saqlanib qolmoqda.

Shunday qilib, natijalar investitsiyalar iqtisodiy o'sishda hal qiluvchi rol o'ynayotganini, biroq ularning samaradorligini oshirish uchun diversifikatsiya, innovatsion rivojlanish va ekologik barqarorlikni ta'minlash zarurligini ko'rsatdi.

XULOSA

Surxondaryo viloyati misolida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, investitsiyalar hududiy iqtisodiy o'sishda asosiy drayver sifatida xizmat qilmoqda. Ular ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, yangi ish o'rinlari yaratish va ijtimoiy infratuzilmani yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

Biroq investitsiyalarning samaradorligi ko'plab omillarga bog'liq. Viloyatda investitsiyalar asosan an'anaviy sohalarga yo'naltirilgani sababli, yuqori qo'shimcha qiymatli tarmoqlarning rivojlanishi cheklangan. Shu bois, kelgusida investitsiya siyosatini diversifikatsiya qilish, sanoatning yuqori texnologiyali tarmoqlarini rivojlantirish, "yashil iqtisodiyot" loyihalarini kengaytirish va transport-logistika tizimini modernizatsiya qilish ustuvor vazifa sifatida belgilanishi lozim.

Shuningdek, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda byurokratik to'siqlarni bartaraf etish, sarmoyadorlar uchun qulay muhit yaratish va soliq imtiyozlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy sohalarga yo'naltirilgan investitsiyalar esa hudud aholisining turmush sifatini oshirish va inson kapitalini rivojlantirishda hal qiluvchi omil bo'lib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, Surxondaryo viloyatida investitsiyalarning iqtisodiy o'sishdagi roli va samaradorligini oshirish barqaror rivojlanishni ta'minlash, hududiy iqtisodiy mustaqillikni kuchaytirish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish uchun muhim shartdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sachs J. The Age of Sustainable Development. – New York : Columbia University Press, 2015. – 543 p.
2. Stiglitz J. Globalization and its Discontents. – London : Penguin Books, 2017. – 432 p.
3. Porter M. Competitive Advantage of Nations. – New York : Free Press, 1998. – 896 p.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Yangi O‘zbekiston – 2030 strategiyasi” qarori. – Toshkent, 2023. – 65 b.
5. Абдурахмонов Қ. Регионал иқтисодиёт назарияси. – Toshkent : Фан, 2020. – 412 b.
6. Ёлдошев Ш. Инвестиция сиёсатининг ҳудудий хусусиятлари. – Toshkent : Иқтисод, 2021. – 298 b.
7. Хўлматов А. Барқарор ривожланишда инвестицияларнинг аҳамияти. – Самарқанд : СамДУ нашриёти, 2019. – 254 b.
8. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари. – Toshkent, 2024.
9. Surxondaryo viloyati hokimligi rasmiy hisobotlari. – Termiz, 2024.
10. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.